

dorpsgezicht Bergen

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 35

VAN DE MONUMENTENWET 1988

BERGEN, gemeente Bergen

Toelichting op de aanwijzing van
Bergen tot beschermd dorpsgezicht

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 320)
door een stippellijn omgrensd gebied.

RDMZ, juli 1990

INLEIDING

Bergen ligt ten noord-westen van Alkmaar achter de duinenrij langs de kust. In oorsprong bestond de kern uit een kerkbuurt, ter plaatse van het huidige kerkringdorp, en vier agrarische buurtschappen op korte afstand daarvan. Rond de laatste eeuwwisseling ontwikkelt Bergen zich tot een forensengemeente, waardoor tussen de buurtschappen in nieuwe bebouwing tot stand komt. De situatie rond de Ruïnekerk ligt nu enigszins terzijde van het nieuwe centrum, maar is wel een centraal punt van Bergen gebleven.

De bescherming van Bergen als beschermd dorpsgezicht is met name gericht op de ruimtelijke structuur van het oude kerkringdorp in samenhang met de nog aanwezige historische bebouwing.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Bergen ligt op een hoger gelegen stroomrug van een binnendelta, die ontstaan is na een doorbraak van de duinen tussen 750 en 500 v. Chr. De huidige duinenrij tussen Bergen en de kust is tussen 1200 en 1600 tot stand gekomen.

De oudste vermelding van Bergen die op de bewoning wijst stamt uit ca 960. Vanaf het einde van de 13de eeuw is er sprake van de zelfstandige Heerlijkheid Bergen. Hieronder vallen de kerkbuurt en de buurtschappen Oudburg, Zanegest, Oost- en Westdorp. De kerkbuurt vervult een centrumfunctie, naast kerk en kerkhof is hier het regthuis en komen er herbergen voor. Iedere buurtschap heeft een eigen "Doodweg" naar de kerkbuurt. Voorts zijn er doorgaande wegen "Heerwegen", die onder het beheer van de Heerlijkheid vallen.

Aan het einde van de 14de eeuw wordt de toenmalige kapel vervangen door een grote kerk, die in 1574 -evenals het dorp- grotendeels verwoest wordt in verband met het beleg van Alkmaar door de Spanjaarden. Rond 1590 wordt alleen het koor van de kerk hersteld. Deze verkleining van de kerk hangt mogelijk samen met het teruglopen van de bevolking als gevolg van het inkrimpen van het landbouwareaal door overstuiving van de akkers met duinzand en het verlies van weidegrond door uitdijning van het Bergemeer. Omstreeks het midden van de 17de eeuw laat de Heer van Bergen de Hof aanleggen.

Op de kaart van de Heerlijkheid Bergen, uitgegeven bij Blaeu omstreeks 1650, is de situering van de buurtschappen, de Hof van Bergen en het wegenpatroon daartussen herkenbaar weergegeven. Van de op de kerkring uitkomende wegen komen met de huidige situatie overeen het tracé Breelaan/Kerkstraat (Heerweg), de Karel de Grootelaan en de Hoflaan (Doodwegen naar respectievelijk Oost- en Westdorp), het Smalle Pad en de Ruïnelaan. De weergegeven Doodweg naar Oudburg is inmiddels verdwenen. Opvallend is de strakke planmatige aanleg van de Hof van Bergen. Het rechtgetrokken beloop van de Hoflaan en de Ruïnelaan houden verband met de aanleg hiervan. Het gebied direct ten noordoosten van de kerkring is lager gelegen moeras, waar wegen en bebouwing ontbreken.

De eerste kadastrale minute van omstreeks 1830 geeft het oudste gedetailleerde kaartbeeld van de kerkbuurt. De hoofdstructuur is ten opzichte van de kaart van Blaeu niet noemenswaardig gewijzigd. Overeenkomstig de huidige situatie is de begrenzing van het kerkhof meer ovaal van vorm en is de dorpsbebouwing in een vierkant daaromheen gesitueerd. Van aaneengesloten pleinwanden is echter nog geen sprake.

Rond de eeuwwisseling treden belangrijke veranderingen in de maatschappelijke structuur van Bergen op. Renteniërs, forensen en kunstenaars vestigen zich in deze voor hun aantrekkelijke omgeving. Door de stichting van de badplaats Bergen aan Zee in 1906 en de ontsluiting daarvan vanaf Bergen wordt ook het vreemdelingenverkeer bevorderd. Door de sterk gegroeide woon- en horecafunctie is er van een overheersend agrarisch karakter geen sprake meer. De bebouwing verdicht zich rond de ruïnekerk en langs de wegen ten zuiden daarvan. In 1903 en 1908 komen aan de kerkring gemeentehuis en postkantoor tot stand.

Een belangrijke ruimtelijke verandering vindt aan de noordzijde van de kerkring plaats. In het tot dusverre onbebouwde, laaggelegen gebied wordt in 1905 het station gebouwd voor de tramlijn naar Alkmaar, die enige jaren later wordt doorgetrokken naar Bergen aan Zee.

In de zestiger jaren neemt de centrumfunctie van het kerkringdorp af, onder meer als gevolg van de totstandkoming van een winkelcentrum ter plaatse van het in 1955 buiten gebruik geraakte station en van een nieuw gemeentehuis elders in de gemeente. Tegenwoordig is aan de kerkring met name de horecafunctie sterk vertegenwoordigd.

BESCHERMD GEBIED

Het historische karakter van het oude Bergen is in hoofdzaak bewaard gebleven rond de kerkring. De oorspronkelijke relatie van de kerkbuurt met de agrarische buurtschappen, met de hof en met het direct aangrenzende buitengebied is niet meer aanwezig. Het voorstel tot aanwijzing van Bergen tot beschermd dorpsgezicht is dan ook alleen op de bescherming van de situatie rond de ruïnekerk gericht. In samenhang daarmee valt de omgrenzing van het aan te wijzen gebied voornamelijk samen met de achterergrenzen van de bebouwing aan de kerkring.

Op de als bijlage opgenomen inventarisatiekaart is de historische waarde van Bergen in de huidige verschijningsvorm met het oog op de aanwijzing aangegeven.

TYPERING VAN DE BESCHERMDE WAARDEN

Het huidige ruimtelijke karakter van de oude kerkbuurt van Bergen wordt nog altijd in hoofdzaak bepaald door de monumentale ruïnekerk op het hoger gelegen kerkhof met de kerkhofmuur, de bomen en de dorpsbebouwing daaromheen. De oorspronkelijke centrumfunctie komt vooral in de verschillende horecavestigingen tot uiting.

De bebouwing is in het algemeen - soms met kleine verspringingen - in de rooilijn gesitueerd, zowel aan de kerkringzijde als langs de verschillende daarop uitkomende wegen. Een uitzondering hierop vormt de zuid-westelijke hoek, die visueel begrensd wordt door het markante 19de eeuwse pand op de hoek van de Hoflaan en het Verlengde Smalle Pad en de beplanting in de tuin van het dorpshuis. Door het vrijwel aaneengesloten bebouwd zijn is er sprake van een sterke ruimtelijke beslotenheid.

De perceelsbreedten variëren van gemiddeld 7 tot 10 meter en in geval van bijzondere bebouwing komen ook bredere percelen voor. Waar de panden niet aaneengesloten gebouwd zijn, zijn relatief smalle tussenruimten kenmerkend. De bebouwing heeft over het algemeen een hoogte van één bouwlaag met een vaak steile kap. De nok is meestal bij smallere panden loodrecht op en bij bredere panden evenwijdig aan de straat gericht. Door de opbouw van de pleinwanden uit afzonderlijke panden ontstaat een afwisselend bebouwingsbeeld.

Voor een deel van de gebouwen binnen het aanwijzingsvoorstel zijn ook, naast bovengenoemde algemene aspecten van situering en schaal, de historische vormgeving en detaillering van belang. De historisch ruimtelijke waarderingskaart geeft daar een beeld van. Kenmerkend is een zekere eenheid in opbouw en geleding van de gevels en in materiaalgebruik. Verticaal geplaatste ramen op regelmatige afstand bepalen de opbouw van de gevels. De panden zijn in hoofdzaak in baksteen opgetrokken. De daken zijn van gebakken pannen. Ruimtelijk boeiend is de Ruïnelaan als zichtas op de ruïnekerk met in het verlengde het pad over het kerkhof door het poortje in de hoge muur van de ruïne.

Voor het ruimtelijke karakter van de kerkring is voorts de boombeplanting en de inrichting van de openbare ruimte van bijzondere betekenis. Het kerkhof wordt omsloten door de ± 1 meter hoge muur met daar direct langs een kring van hoge bomen op korte afstand van elkaar, kastanjes langs de oostelijke en lindes langs de westelijke helft. Voorts zijn de bomenrijen in het straatprofiel van de Breelaan, de Karel de Grootelaan en de Raadhuisstraat van belang. Kenmerkend zijn de smalle dwarsprofielen van de straten rondom de kerk met rabat en molgoot, over het algemeen eenvoudig met klinkers bestraat. Ruimtelijk boeiend is de nauwe toegang tot het Smalle Pad, bepaald door het Sterkenhuis en de hekjes van de voortuinen van het rijtje woningen uit het begin van deze eeuw. Een markante iep sluit het Smalle Pad visueel af.

RESULTAAT
GEVOERD
OVERLEG

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 van de Monumentenwet 1988 zijn de gemeenteraad van Bergen, Gedeputeerde Staten van Noord-Holland en de Rijksplanologische Commissie gehoord inzake het voorstel om Bergen aan te wijzen tot beschermd dorpsgezicht. Genoemde instanties hebben positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen bescherming conform het in procedure gebrachte voorstel.

RECHTSGEVOLG AANWIJZING Ter effectuering van de bescherming van het dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36, lid 1 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting op de aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

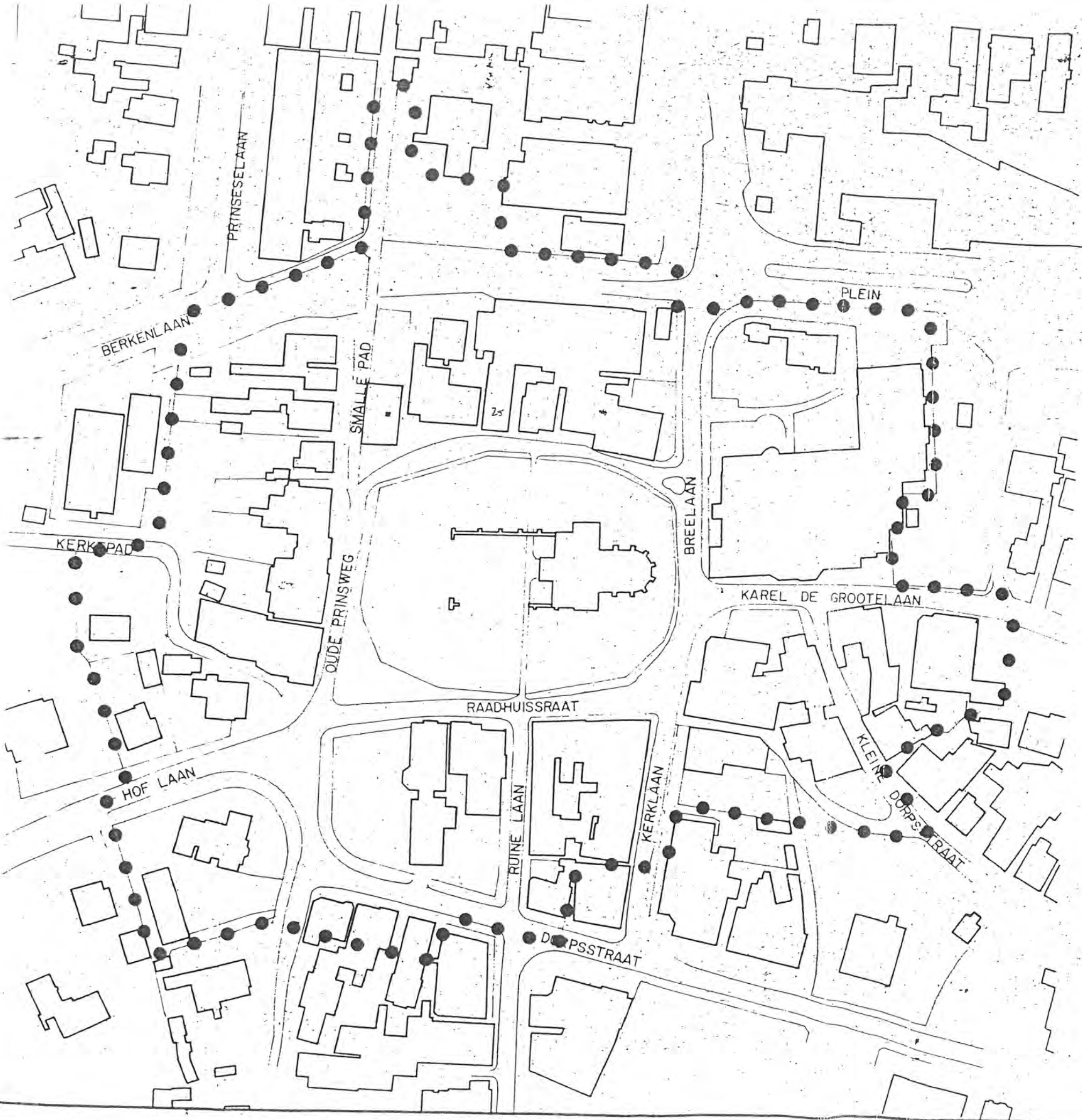
Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen van het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Wanneer de voorgenomen wijziging van het in 1977 vastgestelde, inmiddels vigerende, bestemmingsplan "Bergen Centrum" (artikel 25 van de voorschriften) is doorgevoerd, is dit plan te beschouwen als een beschermend plan zoals bedoeld in artikel 36, lid 1 van de Monumentenwet 1988.

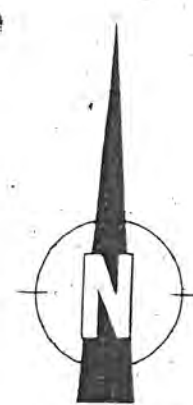

129

VERKLARING

 begrenzing beschermd gezicht

26 OKT. 1990

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX. ART. 35 MONUMENTENWET 1988

BERGEN BEGRENZINGSKAART

GEMEENTE BERGEN NOORD HOLLAND

geleend	datum	herzien	schaal	tek. no.
Edmz	juli 84	90	1:1000	320